

Hofkwartier 4, gemeente Herentals

Een nota van een archeologische prospectie middels proefsleuven

Auteurs:

B. Van der Veken (veldwerkleider)

J. Huizer (aardkundige)

A.A.J. Griffioen (aardewerksspecialist)

Autorisatie:

B. Van der Veken (OE/ERK/Archeoloog/2016/00147)

Colofon

VEC Nota 217

Hofkwartier 4, gemeente Herentals.

Een nota van een archeologische prospectie middels proefsleuven.

Vlaams Erfgoed Centrum bvba

Auteurs: B. Van der Veken & J. Huizer

Foto's en tekeningen: Vlaams Erfgoed Centrum, tenzij anders vermeld

© Vlaams Erfgoed Centrum bvba, september 2017

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Vlaams Erfgoed Centrum bvba.

Vlaams Erfgoed Centrum bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek

Vlaams Erfgoed Centrum

Ten Briele 14 bus 15

8200 Sint-Michiels, Brugge

Tel + 32 (0)16 39 47 96

info@vlaamserfgoedcentrum.be

www.vlaamserfgoedcentrum.be

Inhoud

1	Inleiding	6
1.1	Algemeen	6
1.2	Administratieve gegevens	7
1.3	Beschrijving van het perceel en de geplande werken	7
1.4	Archeologische voorkennis	8
1.4.1	Inleiding	8
1.4.2	Landschap	9
1.4.3	Archeologische sites in de directe omgeving	9
1.4.4	Historische gegevens	10
1.5	Doel- en vraagstelling	10
2	Werkwijze en onderzoeksstrategie	12
2.1	Strategie	12
2.2	Methoden tijdens het veldwerk	14
3	Assessmentrapport	15
3.1	Methoden, technieken en criteria bij het assessment	15
3.2	Aardkundige beschrijving	15
3.2.1	Inleiding	15
3.2.2	Bodemopbouw in het plangebied	15
3.2.3	Interpretatie en conclusie	16
3.3	Assessment van het vondstmateriaal	17
3.4	Assessment van de sporen	18
3.4.1	Beschrijving	18
3.4.2	Interpretatie	19
4	Besluit	21
4.1	Assessment van het onderzochte gebied	21
4.2	Beantwoording van de onderzoeksvragen.	21
4.3	Potentieel op kennisvermeerdering	22
4.4	Bepaling van vervolgonderzoek	22
5	Samenvatting	23
	Literatuur	24
	Bijlage 1 Plannenlijst	25
	Bijlage 2 Fotolijsten	26
	Bijlage 3: Tekeningenlijst	27
	Bijlage 4: Sporenlijst	28
	Bijlage 5: Sporenkaart werkput 1	29
	Bijlage 6: Vlak- en maaiveldhoogtekaart werkput 1	30
	Bijlage 8: Dagrapport	34
	Afkortingen in de database	35

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren	
Nieuwste tijd:		19 ^e E - heden
Nieuwe tijd:		16 ^e E - 18 ^e E na Chr.
Middeleeuwen:		5 ^e E - 15 ^e E na Chr.
Late Middeleeuwen	13 ^e E - 15 ^e E na Chr.	
Volle Middeleeuwen	10 ^e E - 12 ^e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen C / Karolingische periode	8 ^e E - 9 ^e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen B / Merovingische periode	6 ^e E - 8 ^e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen A / Frankische periode	5 ^e E - 6 ^e E na Chr.	
Romeinse tijd:		57 voor Chr. - 402 na Chr.
IJzertijd:		800 - 57 voor Chr.
Late IJzertijd	250 - 57 voor Chr.	
Midden-IJzertijd	475/450 - 250 voor Chr.	
Vroege IJzertijd	800 - 475/450 voor Chr.	
Bronstijd:		2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):		5300 - 2000 voor Chr.
Finaal-Neolithicum	3000 - 2000 voor Chr.	
Laat-Neolithicum	3500 - 3000 voor Chr.	
Midden-Neolithicum	4500 - 3500 voor Chr.	
Vroeg-Neolithicum	5300 - 4800 voor Chr.	
Mesolithicum (Midden-Steentijd):		ca. 9500 - 4000 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):		tot 10 000 voor Chr.

Bron: Onderzoeksbalans Vlaanderen

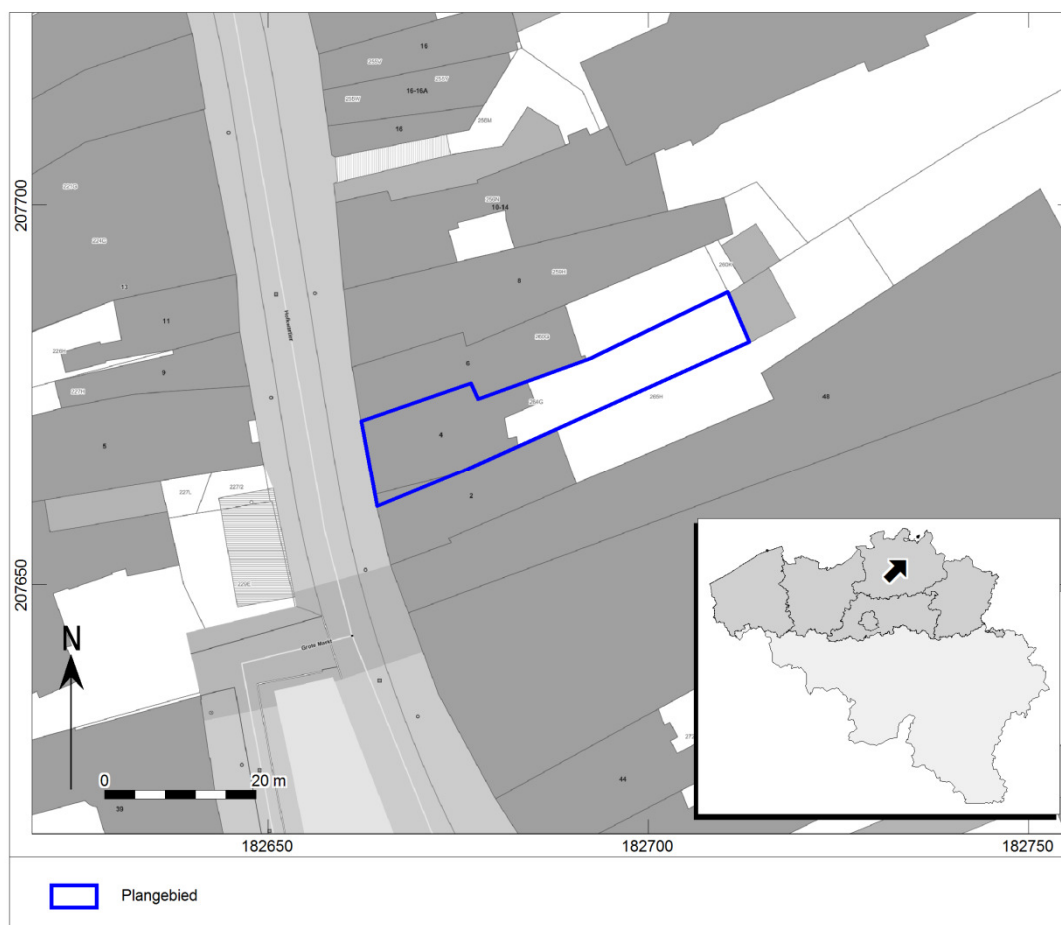
1 Inleiding

1.1 Algemeen

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in juli 2017 een nota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Hofkwartier 4 te Herentals (afb. 1). Onderhavige nota omvat een proefsleuvenonderzoek (prospectie met ingreep in de bodem) die volgt op een eerder uitgevoerde archeologienota.¹ Aanleiding van het onderzoek zijn de reeds uitgevoerde en de nog uit te voeren werkzaamheden in het plangebied: het bestaande handelspand met woning wordt afgebroken in functie van de bouw van een nieuwe handelsruimte, met woonruimte erboven.

Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd op 19 juni 2017 door B. Van der Veken (erkend archeoloog, veldwerkleider) en N. Jennes (archeoloog-assistent). De betrokken aardkundige is J. Huizer. De graafmachine werd geleverd door de firma Kurt Kokx.

Het archeologisch onderzoek stond onder toezicht van A. Verhaert (Onroerend Erfgoed provincie Antwerpen). De documentatie die tijdens de archeologische prospectie is verzameld, wordt bewaard bij Vlaams Erfgoed Centrum bvba. Controle en coördinatie van de velddocumentatie is uitgevoerd door J. W. Beestman.

Afb. 1. Ligging van het plangebied.

¹ Deville, Simons en Houbrechts 2016.

1.2 Administratieve gegevens

Uitgevoerde fasen:	Proefsleuvenonderzoek
Aanleiding:	Nieuwbouw
Locatie:	Hofkwartier 4
Plaats:	Herentals
Gemeente:	Herentals
Provincie:	Antwerpen
Kadastrale gegevens:	Gemeente Herentals 2 ^e afdeling, sectie G, perceelnummer 264G
Diepte bodemverstoring:	383 cm beneden maaiveld
Oppervlakte plangebied:	436 m ²
Coördinaten:	182.657 / 207.682 182.720 / 207.671
Projectcode:	2017F82
VEC-projectcode:	4190509
Auteurs:	B. Van der Veken & J. Huizer
Autorisatie:	B. Van der Veken (OE/ERK/Archeoloog/2016/00147)
Uitvoering onderzoek:	19 juni 2017
Beheer en plaats documentatie:	Vlaams Erfgoed Centrum Ten Briele 14 bus 15 8200 Sint-Michiels, Brugge
Relevante thesaurustermen:	Nieuwe en Nieuwste tijd, proefsleuvenonderzoek

1.3 Beschrijving van het perceel en de geplande werken

Het plangebied ligt ten oosten van de weg Hofkwartier en net ten noorden van de Grote Markt, in het centrum van Herentals. Het perceel wordt aan weerszijden geflankeerd door bebouwing. De bebouwing op het perceel situeert zich langsheen de weg Hofkwartier, het oostelijk deel van het terrein is in gebruik als stadstuin.

Het voormalige pand was onderkelderd. De kelder lag circa 5 m uit de straat en was circa 9 m bij 5 m groot. De kelder is tot een diepte van 245 cm onder maaiveld ingegraven. De rest van het gebouw, dat tot circa 20 m diep op het perceel gelegen is, is gebouwd op een vloerplaat. Ten tijde van het terreinbezoek (d.d. 1 juni 2017) was het voormalige gebouw nog intact (afb. 2 en 3).

Afb. 2. Bebouwing op het perceel voor aanvang van de werken. Voorzijde.

Afb. 3. Bebouwing op het perceel voor aanvang van de werken. Achterzijde.

De geplande werken omvatten de afbraak van het bestaande handelspand (met woning) in functie van de bouw van een nieuwe handelsruimte, waarboven woonruimte in de vorm van drie appartementen en twee studio's wordt gecreëerd. Het perceel is 436 m² groot. Het toekomstige pand wordt volledig onderkelderd. De vloerplaat van de kelder zal zich op 383 cm onder maaiveld bevinden. Het keldervolume zal worden gerealiseerd vanaf de straat tot circa 31 m diepte. Hieronder zal nog een septische put worden gerealiseerd. In de achtertuin wordt een infiltratiebekken voorzien.²

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is voor de locatie een proefputten- en proefsleuvenonderzoek geadviseerd. Deze prospectie richt zich op de zone van de toekomstige bebouwing daar een diepgaande verstoring zal plaatsvinden die alle nog aanwezige archeologische resten zal vernielen of ernstig beschadigen.

1.4 Archeologische voorkennis

1.4.1 Inleiding

In 2016 is door ArcheoPro Vlaanderen een bureaustudie opgesteld voor het plangebied Hofkwartier 4 te Herentals. Dit bureauonderzoek werd aangevuld met een programma van maatregelen. Het bureauonderzoek en bijbehorend programma van maatregelen is bekrachtigd op 9 november 2016 (<https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/881>).

Het plangebied ligt binnen de historische binnenstad van Herentals, op een flank van een verhevenheid en nabij een beekdal. Op basis van het bureauonderzoek is een hoge verwachting opgesteld voor bewoningssporen van de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd. Ook voor oudere grondsporen, van het Neolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen, geldt een hoge trefkans.

Voor vuursteenvindplaatsen is er een lage trefkans. Enerzijds door de ligging in de binnenstad, waardoor de kans groot is dat bewoning uit latere perioden deze oude resten hebben vernietigd. Anderzijds ligt het plangebied net buiten de gradiëntzone van de flank, waardoor de kans op het aantreffen van vuursteenvindplaatsen eerder als laag wordt ingeschat.

² Overgenomen uit Deville, Simons en Houbrechts 2016, §3.6.

In de volgende paragrafen worden de resultaten van de bureaustudie beknopt besproken aan de hand van de voor het onderhavige onderzoek relevante informatie. Deze informatie is grotendeels ontleend aan het bureauonderzoek en het programma van maatregelen.³

1.4.2 Landschap

Het plangebied is gelegen in de Kempen. Geomorfologisch is het te situeren in het Scheldebekken, in de depressie van de Schijns-Nete, een laaggelegen gebied waar de topografie zich onder de 20 m situeert. De ruggen van Lichtaart en Geel liggen nabij. De Rug van Lichtaart ligt ten noorden van Herentals en is het meest uitgesproken met hoogtes tot 33 m. Eveneens ten noorden van Herentals bevindt zich de vallei van de Kleine Nete.

Het plangebied ligt op de overgang van een verhevenheid in het landschap naar het dal van de Kleine Nete. Het historische centrum van Herentals ontwikkelde zich op deze verhevenheid. Binnen het plangebied is een hoogteverschil merkbaar van circa 5 m, over een afstand van 55 m. Het terrein helt af naar het oosten toe. Hetzelfde geldt voor de overzijde van de straat (Hofkwartier). Het Hofkwartier en de bebouwing erlangs is gelegen op het hoogste punt.

Volgens de Tertiair geologische kaart komen binnen het plangebied groene en bruine zanden voor, heterogeen van aard, die meerdere grindlagen bevatten. Daarnaast zijn in deze bodem (ijzer)zandsteenbanken en kleirijke horizonten aanwezig die zowel glauconiet- als micariek kunnen zijn. De afzettingen behoren tot de Formatie van Diest.

Op de kwartaargeologische kaart is te zien dat binnen het plangebied de afzettingen van de Formatie van Diest afgedekt worden door dekzand behorende tot de Formatie van Wildert. Tijdens het laat-Pleistoceen en mogelijk ook in het vroeg-Holoceen werd zand aangevoerd en afgezet, gedreven door sterke noordoost gedomineerde winden. Grove afzettingen werden eerder afgezet, fijnere fracties werden verder zuidoostelijk afgezet.

Ten noorden van het plangebied komen Holocene afzettingen voor die behoren tot de Formatie van Singraven. Deze omvat grindige, grofzandige, fijnzandige, lemige, kleiige en vaak venige afzettingen die deel uitmaken van Holocene beekafzettingen. De lithologie is sterk afhankelijk van het omliggende substraat.

Aangezien het plangebied in het centrum van Herentals ligt, is het onduidelijk welk bodemtype aanwezig is. Door de dichte bebouwing kon hier niet gekarteerd worden. Vermoedelijk gaat het om zandige afzettingen, mogelijk met een kleiig karakter. De kans bestaat dat in het plangebied nog een (deels) intact oorspronkelijk en natuurlijk bodemprofiel aanwezig is.⁴

1.4.3 Archeologische sites in de directe omgeving

Het plangebied is gelegen in de historische stadskern van Herentals en om die reden archeologisch interessant. Binnen een straal van 150 m zijn twee vindplaatsen gekend in de CAI: CAI-inventarisnummers 105693 en 209042. Nr. 105693 betreft een woonhuis dat in zijn huidige vorm en uitzicht in de 18^e eeuw te dateren is, maar reeds vermeld wordt in 1489. Daarnaast is op 30 m ten noordwesten van het plangebied in 2015 een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Hierbij zijn negen volmiddeleeuwse sporen aangetroffen, die afgedekt werden door een zwarte laag en goed bewaard is door de afdekking van een groot puinpakket uit recenter tijden (nr. 209042).

³ Deville, Simons en Houbrechts 2016.

⁴ Deville, Simons en Houbrechts 2016, p. 17-22.

Verder is in de directe omgeving nog recent onderzoek uitgevoerd door Archebo bvba (twee gravende onderzoeken, langs het Hofkwartier en verder nog aan de Belgiëlaan) en Fodio bvba (bureaustudie en booronderzoek, net ten oosten van het plangebied). De resultaten van deze onderzoeken zijn nog niet gepubliceerd.

1.4.4 Historische gegevens

Algemeen

De naam Herentals wordt voor het eerst vermeld in een pauselijke bul van 1147-1150. De stad zelf wordt gesticht in 1209. Herentals heeft een gunstige ligging: centraal in het hertogdom Brabant, aan de kruising van de Kleine Nete met de handelsroutes van Brugge over Antwerpen, Mechelen en Maastricht naar Keulen enerzijds en van Leuven naar Friesland anderzijds. Het tracé van de middeleeuwse stadsomwalling, een unicum voor de Kempen, is terug te vinden in het huidige stratenplan. De meest duidelijke resten zijn de Begijnenvest, de Nonnenvest, het tracé Vest-Molenvest en twee stadspoorten: de Bovenpoort van voor 1361 (cf. Bovenrij) en de Zandpoort van voor 1400 (cf. Zandstraat).

De stad heeft haar welvaart te danken aan de lakennijverheid en -handel (13e-16e eeuw). In de 16e eeuw kent de stad nog een korte bloeiperiode als belangrijk bleek- en exportcentrum van linnen. Op cultureel niveau was de stichting van de Latijnse school (begin 14^e eeuw) en haar uitstraling van groot belang.

Van 1576 tot 1584 bezetten Staatse troepen de stad. In de hierna volgende eeuwen verloor Herentals haar rol als economisch centrum, deels door het verdwijnen van de lakennijverheid, deels door wisselende bezettingen en inkwartieringen van diverse legermachten. De stad speelde ook een rol in de Boerenkrijg (cf. de slag bij Herentals).

Ondanks de demografische en economische achteruitgang bleef Herentals door haar gunstige ligging een regionaal centrum. Tijdens de 19^e en 20^e eeuw werd de stad een knooppunt van nieuwe steen-, spoor- en waterwegen.⁵

Hofkwartier

Het Hofkwartier is een drukke winkelstraat ten noorden van de Grote Markt waarlangs heterogene bebouwing met 19^e en 20^e eeuwse panden en puien voorkomen, doorgaans aangepast aan winkel- en horecafunctie.⁶ Op historische kaarten, zoals de Ferrariskaart en de Atlas van de Buurtwegen, is duidelijk te zien dat het westelijk deel van het plangebied bebouwd is. Het oostelijk deel is in gebruik als moestuin of stadstuin. In de 19^e eeuw is er sprake van een kleine perceelwijziging; naar bebouwing toe verandert er weinig. In 1910 wordt alle bebouwing gesloopt. Een jaar later wordt een nieuwe woning opgetrokken, waarna aanbouw en koterijen worden toegevoegd in de jaren nadien. Op luchtfoto's van na 1970 is eenzelfde beeld te zien: de straatzijde is bebouwd. Hierachter bevindt er zich een kleine aanbouw. De rest van het plangebied is in gebruik als stadstuin.⁷

1.5 Doel- en vraagstelling

In het programma van maatregelen staat de doelstelling van het proefsleuvenonderzoek als volgt omschreven:

Tijdens het vooronderzoek werd voor het plangebied een lage trefkans opgesteld voor vuursteenvindplaatsen van jager-verzamelaars. Daarnaast werd een hoge trefkans toegekend voor nederzettingsresten vanaf het Neolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen en voor sporen van begraving

⁵ Deville, Simons en Houbrechts 2016, p. 23-25.

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

⁷ Deville, Simons en Houbrechts 2016, p. 27-36. Voor het historisch kaartmateriaal, zie ook deze rapportage.

vanaf de Bronstijd tot en met de Volle Middeleeuwen. Tenslotte werd er een hoge trefkans toegekend voor nederzettingsresten vanaf de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd. Om deze verwachting te toetsen is tot het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek geadviseerd.

Het proefsleuvenonderzoek heeft tot doel om de verwachting opgesteld tijdens het bureauonderzoek te toetsen, een indicatie geven van hoeveel archeologische niveaus voorkomen en op welke diepte. Het evalueren en waarderen van eventuele sporen en het verzamelen van archeologische resten. Daarnaast heeft het onderzoek tot doel om de spreiding, diepteligging en kwaliteit van een eventueel vindplaats te beoordelen.

De volgende onderzoeksvragen dienen beantwoord te worden:

- Zijn er nog archeologisch relevante niveaus aanwezig?
- Zijn er sporen aanwezig?
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?
- Bevatten deze lagen archeologische vondsten?
- Uit welke periode dateren de vondsten?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?
- Op welk niveau bevindt zich de natuurlijke moederbodem?
- Kan er een verband worden gelegd met de resultaten van het onderzoek ten noordwesten van het plangebied?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?⁸

⁸ Deville, Simons en Houbrechts 2016. Programma van maatregelen p. 8 en 9.

2 Werkwijze en onderzoeksstrategie

2.1 Strategie

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Code van Goede Praktijk en rekening houdend met de bepalingen in het programma van maatregelen. Voor de start van het proefsleuvenonderzoek is een melding gedaan bij het agentschap Onroerend Erfgoed ter kennisgeving van de startdatum.

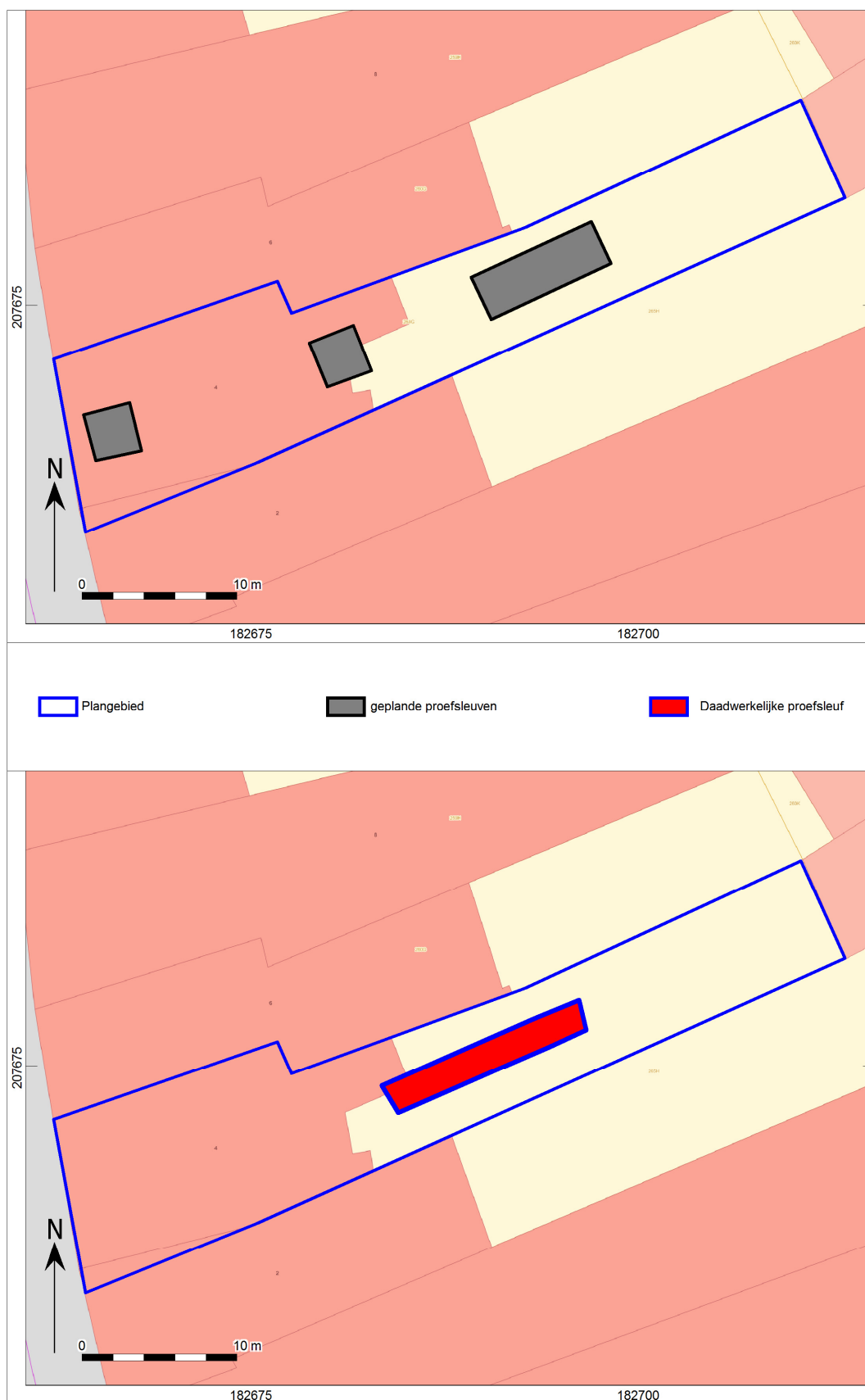
In het programma van maatregelen is de onderzoeksstrategie voor het onderhavige onderzoek vastgelegd: Binnen het plangebied worden twee proefputten en één proefsleuf voorzien. Beide proefputten zijn vierkant van vorm en zijn langs iedere zijde 3 m lang ($2 \times 9 \text{ m}^2 = 18 \text{ m}^2$). Er is gekozen voor deze afmeting omdat grotere putten problemen geven met de inpassing binnen het plangebied, er zouden dan namelijk geen veiligheidszones meer kunnen worden voorzien. Kleinere proefputten beperken het onderzoek doordat bij kleine proefputten niet altijd diep genoeg kan worden onderzocht omwille van veiligheidsredenen.

Op basis van het bureauonderzoek is niet bekend hoeveel vlakken verwacht kunnen worden en op welke diepte het onderste archeologische niveau voorkomt. Door te werken met werkputten van $3 \times 3 \text{ m}$ kan dieper worden gewerkt zonder dat dit afdoet aan de veiligheid van het uitvoerend veldteam. Daarnaast zorgt de grootte van de werkput ervoor dat er eveneens inzicht ontstaat in de horizontale spreiding van de sporen en kan er bij aanwezigheid van muren een duidelijker beeld worden gevormd van de muren zelf en eventuele oversnijdingen. Er is één proefput voorzien binnen het historische bouwblok (westelijke proefput), de andere proefput is voorzien binnen de achterbouw (zie afb. 4). Met de eerste proefput wordt gehoopt inzicht te verkrijgen in de stratigrafie van het bouwblok, de proefput in de achterbouw dient om een beter beeld te vormen van de activiteiten die hier hebben plaats gegrepen.

Daarnaast wordt er een proefsleuf voorzien van $8,5 \text{ op } 3 \text{ m}$ ($24,5 \text{ m}^2$). Deze proefsleuf is geplaatst op het achtererf en dient om een inzicht te bekomen in de antropogene activiteiten die hier hebben plaats gevonden. De reden om een proefsleuf te gebruiken heeft te maken dat verwacht wordt dat de verticale stratigrafie minder complex is, en doordat er geen activiteiten van bebouwing kon worden herkend op de kadastrale schetsen van de laatste twee eeuwen kan de proefsleuf een bijdrage leveren in de horizontale spreiding van de eventueel aanwezig sporen. De oriëntatie van de proefsleuf werd bepaald door de smalle lange vorm van het plangebied. Ten oosten van de toekomstige ontwikkeling wordt geen proefsleuf voorzien aangezien hier geen bodemingrepen voorzien zijn.

Binnen het 436 m^2 grote plangebied wordt met dit onderzoek $43,5 \text{ m}^2$ onderzocht. Dit komt neer op net geen 10 % van het plangebied. De proefputten en proefsleuven worden behandeld als een opgraving waarbij ieder archeologisch niveau volledig wordt opgegraven en geregistreerd alvorens naar een volgend niveau te verdiepen. Het onderste niveau wordt enkel gedocumenteerd en selectief gecoupeerd in functie van het bekomen van dateringen en het beantwoorden van onderzoeksvragen.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt uitgegaan van meerdere archeologische onderzoeksniveaus waarbij het eerste niveau wordt verwacht onder de aanwezige vloerplaat ter hoogte van de huidige bebouwing en onder de bouwvoor beneden maaiveldniveau. Indien tijdens het onderzoek blijkt dat er meerdere onderzoeksvlakken aanwezig zijn dan wordt ieder niveau apart gewaardeerd. Sporen die tegen de wand van de proefsleuf worden aangetroffen worden opgeschoond om de relatie met het profiel te documenteren. Alle sporen worden gefotografeerd en ingetekend. Indien het onderste niveau niet bereikt wordt, worden alle sporen gecoupeerd. Enkel in het onderste vlak wordt een selectie van de sporen gecoupeerd om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Wanneer het diepe sporen betreft, bijvoorbeeld een waterput, dan wordt de diepte en de opbouw door middel van een boring achterhaald.

Afb. 4. Proefsleuvenkaart met aanduiding van het plangebied. De locatie van de geplande proefputten en proefsleuf is in het zwart aangegeven. In rood de gerealiseerde proefsleuf.

Dagelijks wordt een volledige opmeting van sleuven, kijkvensters en sporen uitgevoerd. Dagelijks is dus een recent en aangevuld grondplan beschikbaar dat op elk ogenblik aangeleverd kan worden. De werkputten en sporen worden door een metaaldetector gecontroleerd. Sporen die een signaal geven worden aangeduid in de sporenlijst. Vondsten die buiten een spoorcontext worden vastgesteld worden ingemeten op het grondplan met een vondstnummer dat voorzien is van de code Md. De metalen vondsten worden beschermd tegen degradatie van het materiaal. In iedere proefput wordt minstens 1 profielwand bestudeerd. In de proefsleuf worden langs de langste putwand twee profielkolommen van minstens 1 m breed onderzocht. Indien er verschillen zitten binnen de profielwanden van dezelfde werkput dan worden meerdere profielwanden bestudeert. Indien tussen de profielkolommen in de proefsleuf verschillen zitten dan wordt de volledig wand opgeschoond en bestudeerd. Indien dit nog niet volstaat worden de bijkomende profielwanden verder bestudeerd totdat er een gedegen inzicht wordt verkregen van de stratigrafische opbouw van het terrein. Ze worden opgeschoond, gefotografeerd, ingetekend en beschreven. De profielputten worden beschreven en bestudeerd door de bodemkundige. Van ieder profiel wordt de absolute hoogte van zowel het maaiveld als van het archeologisch vlak opgemeten en op de profieltekening aangegeven.

Na het onderzoek worden de werkputten gedicht om verder degradatie van eventueel aanwezige sporen te voorkomen. Indien kwetsbare sporen worden aangetroffen dan worden deze bedekt door middel van worteldoek zodat ze bij een vervolgonderzoek niet verder worden aangetast vooraleer ze verder onderzocht kunnen worden.⁹

2.2 Methoden tijdens het veldwerk

Het onderzoeks- en proefsleuvenplan uit het programma van maatregelen kon niet gevolgd worden: de sloop van het voormalige pand -die nog steeds bezig was ten tijde van het archeologisch onderzoek- had duidelijk gemaakt dat voor de kelder, aan de straatkant, een kruipkelder gelegen was, met een behoorlijke diepte. Onderzoek was hierdoor niet meer mogelijk noch zinvol. In overleg met de bevoegde overheid is de westelijke proefput komen te vervallen en werden de vierkante meters elders ingezet.

Er kon op het terrein slechts één lange proefsleuf worden aangelegd, in twee delen. Door de beperkte manoeuvreerruimte en de diepe (1,7 m tot ruim 2 m) proefsleuf was er namelijk te weinig plaats voor het gronddepot. De proefsleuf verlengen naar het oosten was geen optie (en ook niet gewenst door de opdrachtgever), aangezien deze zone niet verstoord zou worden.

Voor aanvang van de veldwerkzaamheden zijn door een landmeter meerdere vaste meetpunten voor en achter het op te graven terrein uitgezet. De werkput is machinaal aangelegd door een graafmachine (op rupsbanden) met gladde bak, onder begeleiding van de erkende archeoloog. Daarbij is eerst de bovengrond verwijderd (bouwvoor of puinlaag), waarna laagsgewijs verdiept is tot het eerste leesbare vlak, in de top van de ondergrond (C-horizont). De tussenvlakken en het vlak zijn met een metaaldetector onderzocht. Tijdens de aanleg van het vlak zijn alle sporen ingekrast en is het vlak gefotografeerd. Alle sporen zijn genummerd en vervolgens ingemeten met een robotic Total Station, waarbij om de 5 m een waterpashoogte is bepaald. Na het inmeten zijn de sporen en lagen beschreven, gecoupeerd en gedocumenteerd (op schaal 1:20). Het restant van de gecoupeerde sporen is met de schep en troffel afgewerkt. Vondstmateriaal is per spoor of laag ingezameld.

Om de bodemopbouw in kaart te brengen zijn meerdere profiel(kolomm)en van de proefsleuf nader onderzocht. De profielen zijn handmatig opgeschaafd en vervolgens ingekrast. Van een lange zijde van de proefsleuf is een gedeeltelijk lengteprofiel gedocumenteerd en beschreven.

⁹ Nagenoeg integraal overgenomen uit: Deville, Simons en Houbrechts 2016. Programma van maatregelen p. 9-12.

3 Assessmentrapport

3.1 Methoden, technieken en criteria bij het assessment

Het landschappelijk bodemonderzoek heeft als doel de aardkundige opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap te kennen door een gerichte staalname. Tevens wordt met het landschappelijk bodem onderzoek de mate van intactheid van de bodem en de daarmee samenhangende archeologische potentie bepaald.

Tijdens het onderzoek zijn er geen stalen genomen. Zodoende ontbreekt een assessment van de stalen.

Het assessment van de sporen is uitgevoerd op basis van de digitale plannen en coupetekeningen, de foto's en de spoorbeschrijvingen. De gegevens zijn bestudeerd in relatie tot het historisch kaartmateriaal en de bodemkundige situatie ter plaatse.

Een assessment van het vondstmateriaal is aanwezig in §3.3. Aangezien het vondstmateriaal niet in aanmerking komt voor conservatie, ontbreekt ook een conservatie-assessment.

3.2 Aardkundige beschrijving

(J. Huizer)

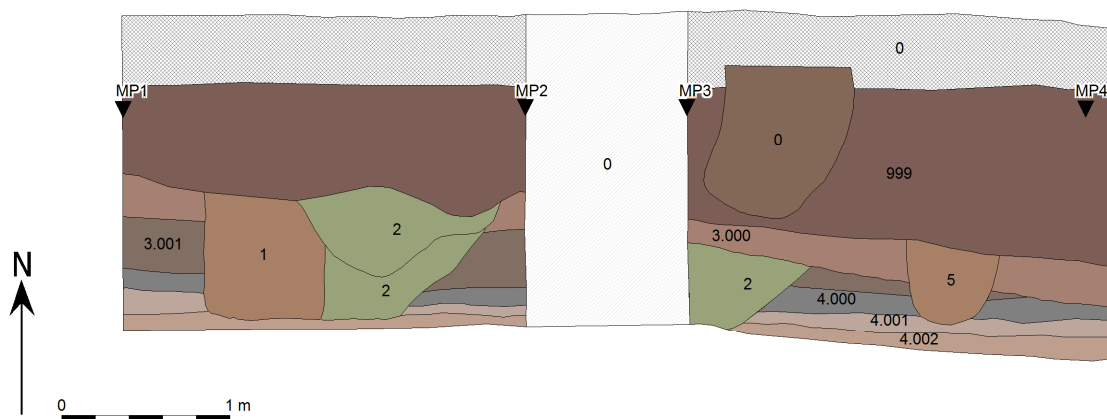
3.2.1 Inleiding

In de proefsleuf zijn meerdere profiel(kolom)m(en) opgeschaafd en nader onderzocht. Een gedeelte van het noordprofiel is gedocumenteerd en beschreven. De profielwand is beschreven op lithologie, sedimentologie en bodemvorming. De bodems zijn beschreven per onderscheiden hoofd- en subhorizont.

De X- en Y-coördinaten zijn ingemeten met een robotic Total Station (rTS) met een nauwkeurigheid van 1 cm (planimetrie in Lambertcoördinaten (EPSG:31370)). De coördinaten zijn tot op 1 cm nauwkeurig bepaald, op basis van de Tweede Algemene Waterpassing.

3.2.2 Bodemopbouw in het plangebied

Van de werkput is een groot gedeelte van het noordprofiel gedocumenteerd (afb. 5).

Afb. 5. Tekening van het noordprofiel

De volgende lagen/sporen zijn onderscheiden:

- S0: Bouwvoor/ donkergrijs/donkerbruin, mortel- en baksteenfragmenten
- S1: Matig siltig zand, grijs, donkerbruingrijze vlekken
- S2: Matig siltig zand, donker grijsgroen, gele vlekken, kuil
- S5: Matig siltig zand, donkerbruingrijs, paalkuil of kuil
- S999: Matig siltig zand, donkerbruin-donkergrijs, erg verrommeld, puinfragmenten
- S3000: Matig siltig zand, donkerbruingrijs, gele vlekken, akkerlaag
- S3001: Matig siltig zand, grijsdonkerbruin, gele vlekken, akkerlaag
- S4000: Matig siltig zand, donkergrijs-zwart, humeus, A-horizont
- S4001: Matig siltig zand, lichtgrijs, E-horizont
- S4002: Matig siltig zand, grijsbruin, Bh-horizont

Op afb. 6 is een detail van een foto van het noordprofiel zichtbaar. Op deze foto is onderscheid gemaakt tussen natuurlijke (S4000-S4002) en antropogene pakketten (overige nummers).

Afb. 6. Detailfoto van het noordprofiel.

3.2.3 Interpretatie en conclusie

S4000 is het bovenste natuurlijke pakket. De top ervan bevindt zich op ca. 11 m TAW. Het kenmerkt zich als een ca. 10 cm dik sterk humeus zandpakket, wat is geïnterpreteerd als (begraven) A-horizont.

Hieronder is een sterk gebleekt zandpakket zichtbaar, eveneens van ca. 10 cm dikte. Dit niveau is geïnterpreteerd als E-horizont. Daaronder bevindt zich een iets donkerder gekleurd zandpakket, dat is

geïnterpreteerd als Bh-horizont. Het geheel heeft kenmerken van een podzolbodem, ofwel een zandbodem met humus- en/of ijzer-B-horizont.

De lagen S3000 en S3001 dienen te worden geïnterpreteerd als akkerlagen, ontstaan door langdurige bemesting van de van nature arme zandgronden vanaf de Late Middeleeuwen.

3.3 Assessment van het vondstmateriaal

A.A.J. Griffioen

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn vijf vondstnummers uitgedeeld:

Vondstnr.	Werkput	Vlak	Spoor	Verzamelmwijze	Vulling	Inhoud	Aantal	Gewicht (g)
1	1	101	1	COUP	3	AW	3	9
2	1	1	1	AANV	1	AW	3	16
3	1	1	4	AANV	1	AW	2	450
4	1	101	5	TROF	1	AW	1	73
5	1	101	3000	TROF	1	AW	2	11

Tabel 2. Vondsten Herentals-Hofkwartier 4.

Zoals uit de tabel op te merken valt, zijn er in totaal 11 scherven historisch gebruiks aardewerk gevonden met een totaal gewicht van 559 gram. Als het totaal gewicht gedeeld wordt door het aantal scherven komt daar een hoog gemiddeld gewicht van 50,8 gram per scherv uit. Dit betekent dat het aardewerk een lage fragmentatiegraad heeft en derhalve goed geconserveerd is. Aardewerk uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd heeft doorgaans namelijk een gemiddeld gewicht per scherv van tussen de 30 en 40 gram.¹⁰ Tijdens de determinatie is voor het middeleeuwse aardewerk gebruik gemaakt van de typologie van De Groote¹¹.

Al het gevonden aardewerk is gedetermineerd, geteld en gewogen. Daarnaast is per vondstnummer bekeken welke fragmenten tot dezelfde vorm behoren en op basis hiervan is het Minimum Aantal Exemplaren bepaald (MAE). In totaal heeft dit een MAE van 11 opgeleverd. Per vondstcomplex of vondstnummer is waar mogelijk een samengesteld datering vastgesteld. Op basis van deze datering is het aardewerk in een tijdperiode geplaatst. De determinaties van de afzonderlijke fragmenten is toegevoegd als bijlage.

Tussen de elf scherven zijn vijf verschillende aardewerksoorten aanwezig. Dit zijn: gedraaid grof grijs aardewerk (2), roodbeschilderd aardewerk uit Pingsdorf en Nederlands Limburg (1/1), witbakkend Maaslands aardewerk (3), roodbakkend aardewerk (3) en industrieel wit aardewerk (1). Het grijs en het roodbakkend aardewerk hebben een lokale of regionale afkomst en het industrieel wit aardewerk is afkomstig uit België. Verder is het witbakkend Maaslands aardewerk afkomstig uit de Maasvallei tussen Namen en Luik en het roodbeschilderd aardewerk uit het Duitse Pingsdorf en Nederlands Limburg.

De fragmenten van grijs aardewerk, roodbeschilderd aardewerk en Maaslands aardewerk stammen uit de Volle Middeleeuwen en zijn afkomstig uit de greppel met spoornummer 1.1 en uit laag 3000. Tezamen wijzen deze fragmenten waarschijnlijk op een vindplaats uit de periode tussen 1050 en 1200. Tot deze

¹⁰ Jaspers 2015, 76.

¹¹ De Groote 2008.

vindplaats zou dan de greppel met spoornummer 1.1 gerekend kunnen worden, was het niet dat hier ook een fragment van industrieel wit aardewerk uit de periode tussen 1850 en 1950 uit te voorschijn komt. Hierdoor blijft de datering van de greppel op basis van het aardewerk onduidelijk.

Tussen het witbakkend Maaslands aardewerk is één opvallend fragment aanwezig, namelijk een scherf waarop ter versiering aan de buitenkant een kleistrip van roodbakkend aardewerk aangebracht is (vnr. 1). Deze strip heeft een driehoekige doorsnede, wat kenmerkend is voor het de versiering met kleistrips binnen deze aardewerksoort.¹²

Naast het aardewerk dat hierboven reeds besproken is, is er één fragment van roodbakkend aardewerk uit de periode tussen 1450 en 1550 gevonden (vnr. 4) en twee fragmenten van hetzelfde aardewerk uit de periode tussen 1600 en 1800 (vnr. 3).

Het aangetroffen aardewerk is niet tot op type te determineren en levert mede daardoor weinig nieuwe informatie op over het aardewerkgebruik in Herentals vanaf de Volle Middeleeuwen.

3.4 Assessment van de sporen

3.4.1 Beschrijving

Werkput 1 is 28 m² groot. De werkput is tot ruim 2 m diep onder maaiveld aangelegd. Het aangelegde (sporen)vlak volgt de natuurlijke bodemopbouw. Aan de kant van het Hofkwartier ligt het vlak op 13,90 m +TAW, naar het oosten toe daalt het niveau tot ongeveer 13,50 m +TAW. Tijdens het onderzoek zijn 5 sporen geregistreerd. Lagen en als recent of natuurlijk aangemerkte sporen zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. De sporen bevinden zich onder een 1 tot 1,5 m dik pakket (met daarin recente ingravingen/verstoringen) dat in de Nieuwste tijd wordt gedateerd. Het pakket wordt dikker naar het oosten toe. De bewaringstoestand onder dit pakket (en van het potentiële archeologische niveau) is goed te noemen.

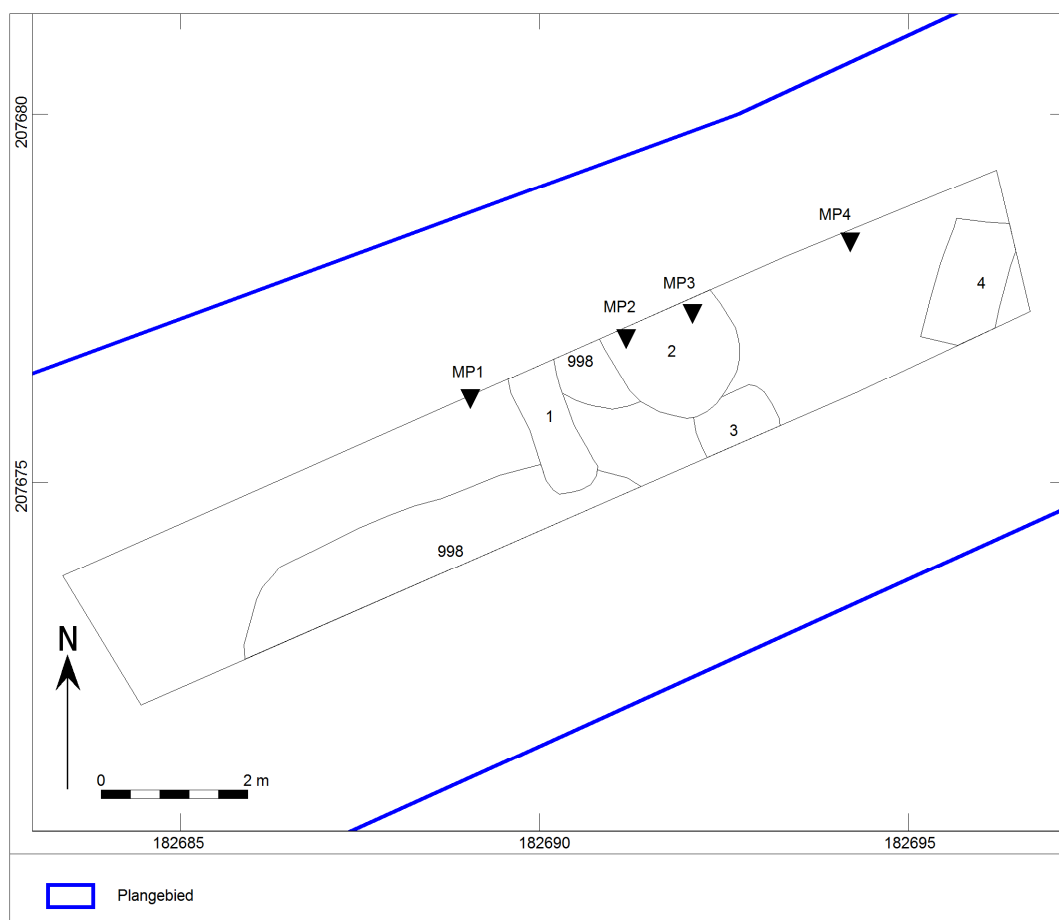
Natuurlijke verkleuringen zijn aangeduid met spoornummer 998. Recente ingravingen hebben spoornummer 999 gekregen. Een in het vlak herkenbare laag is aangeduid met LG (natuurlijke laag). De laagopbouw is hierboven reeds beschreven door de aardkundige. Het vlakplan en de vlakhoogtekaart zijn ondergebracht in de bijlagen 5 en 6. In bijlage 4 is de sporenlijst terug te vinden.

De geregistreerde sporen zijn matig tot goed bewaard gebleven. De sporen zijn onder te verdelen in greppels (S1) en kuilen of paalkuilen (S2 t/m 5). In het vlak waren alle sporen (op spoor 5 na dat enkel in profiel zichtbaar is) goed afgelijnd. Spoor 1 betreft een greppel, waaruit vondstmateriaal kon ingezameld worden (vnrs. 1 en 2). Het vondstmateriaal wordt overwegend in de periode 1050-1300 gedateerd. Eén scherf wordt echter in de periode 1850-1950 gedateerd, waardoor de datering van de greppel niet helemaal zeker is. Profiel 1.101 toont greppel S1, kuil S2 en paalkuil S5 ingegraven in de B-horizont (afb. 5). Spoor 1 ligt evenwijdig aan de straat Hofkwartier.

Sporen 2, 3 en 4 zijn alle geïnterpreteerd als kuil en lijken op elkaar op het vlak van kleur en uitzicht. De sporen waren in het vlak goed zichtbaar omwille van hun groenige kleur. Vooral bij spoor 4 was, door de koppeling met het profiel, duidelijk dat het hier een ingraving uit latere tijden betrof, met een mogelijke datering in de Nieuwste tijd. Uit spoor 4 zijn twee bodemfragmenten ingezameld (vnr. 3). Het aardewerk wordt in de periode 1600-1800 gedateerd, wat ouder is dan verwacht.

¹² Idem.

Spoor 5, een vermoedelijke paalkuil, staat afgebeeld op afb.5. Op de grens van spoor 5 en de bovenliggende laag is een aardewerkfragment aangetroffen (vnr. 4, datering 1450-1550). Uit S3000 is nog een laatste aardewerkfragment ingezameld (vnr. 5, datering 1050-1300).

Afb. 7. Allesporenkaart van het proefsleuvenonderzoek.

3.4.2 Interpretatie

De smalle werkput maakt het lastig om de aangetroffen resten te duiden. Door het dikke afdekkende pakket is de bewaringstoestand (en het potentiële archeologische niveau) van de aangetroffen sporen goed te noemen. Tenminste, voor dat deel van het plangebied dat is onderzocht. In het deel waar het voormalige pand op gebouwd stond, zijn vermoedelijk alle archeologische resten vernietigd.

De sporen zijn ingegraven in de B-horizont. Op het onbebouwd gedeelte van het plangebied is sprake van een intact bodemprofiel. Het plangebied ligt op de overgang van een verhevenheid naar een laagte. De straat Hofkwartier is vermoedelijk op het hoogstgelegen deel van het gebied aangelegd.

Het enige betekenisvolle spoor in het plangebied (naast losse paalkuil S5) lijkt spoor 1 te zijn. Spoor 1, een greppel, ligt evenwijdig aan het Hofkwartier. Mogelijk vormde de greppel de grens van een voormalige woonzone, met daarachter de moestuin of stadstuin. De overige resten zijn moeilijker te duiden. Paalkuil spoor 5 is niet aan andere bewoningsresten te koppelen. De paalkuil bevat een aardewerkfragment met een datering in de periode 1450-1550, de bloeiperiode van de stad Herentals.

Sporen 2 t/m 4 dateren van na deze tijd, al lijkt de datering op basis van aardewerkvondsten in spoor 4 (1600-1800) iets eerder dan tijdens het veldwerk werd gedacht, namelijk een datering in de Nieuwste tijd.

De aangetroffen resten zijn niet van die aard dat vervolgonderzoek noodzakelijk is en/of tot een aanzienlijke kennisvermeerdering leidt. Verder is een groot deel van het plangebied verstoord, het resterende deel dat (door de bouwplannen) verstoord zal worden is van onvoldoende omvang om in aanmerking te komen voor een vlakdekkend onderzoek.

4 Besluit

4.1 Assessment van het onderzochte gebied

Het bureauonderzoek gaf een lage trefkans aan voor vuursteenvindplaatsen van jager-verzamelaars. Daarnaast werd een hoge trefkans toegekend voor nederzettingsresten vanaf het Neolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen en voor sporen van begraving vanaf de Bronstijd tot en met de Volle Middeleeuwen. Tenslotte werd er een hoge trefkans toegekend voor nederzettingsresten vanaf de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd. Om deze verwachting te toetsen is tot het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek geadviseerd.

Uit historisch kaartmateriaal bleek duidelijk dat de westelijke helft van het plangebied, tegen het Hofkwartier aan, eeuwenlang bebouwd is geweest. De oostelijke helft was in gebruik als moestuin of stadstuin.

Door de bouwactiviteiten in de 20^e eeuw (onder andere met de aanleg van een kelder en kruipkelder) is de westelijke helft van het plangebied nagenoeg volledig verstoord. In de oostelijke helft van het plangebied is nog een intact bodemprofiel, met name een podzolbodem, aanwezig. Een potentieel archeologisch niveau is bewaard gebleven onder een 1 tot 1,5 m dik pakket grond.

Er zijn in totaal vijf sporen geregistreerd die onderverdeeld kunnen worden in een greppel en enkele (paal)kuilen. De aangetroffen kuilen (sporen 2 t/m 4) lijken in de Nieuwe tijd of Nieuwste tijd te dateren. Verder is nog een losse paalkuil (spoor 5) geregistreerd in het profiel en een greppel (spoor 1). De greppel loopt parallel aan het Hofkwartier. Vermoed wordt dat deze een afscheiding van het woonerf aangaf.

Gezien de aard van de sporen en de beperkte oppervlakte van het te verstoren gebied met intact bodemprofiel is de kenniswinst bij verder onderzoek beperkt te noemen. Een groot deel van het plangebied is verstoord. Op basis hiervan wordt verder onderzoek als niet zinvol beschouwd.

4.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen.

De gestelde onderzoeksvragen kunnen op basis van de bereikte resultaten als volgt worden beantwoord:

- Zijn er nog archeologisch relevante niveaus aanwezig?

Ja. De natuurlijke bodem onder de akkerlagen is archeologisch relevant. Eventueel aanwezig vondstmateriaal kan in de A- E- of Bh-horizont aanwezig zijn. Hetzelfde kan worden gesteld voor eventuele sporen, al zal in de praktijk de top van de C-horizont het best leesbare vlak opleveren.

- Zijn er sporen aanwezig?

Ja. Bij het archeologisch onderzoek zijn, naast een intacte bodemopbouw, vijf sporen geregistreerd. Het betreft een paalkuil (S5), drie kuilen (S2 t/m 4) en een greppel (S1).

- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?

Ja. Een deel van spoor S2 lijkt te zijn ingegraven voor het ontstaan van de akkerlaas (S3000). De rest van S2 is juist jonger, zelfs jonger dan spoor S1. Ook de mogelijke paalkuil (spoor S5) is jonger dan de akkerlaag (S3000).

- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?

Een deel van de onderscheiden lagen zijn bodemhorizonten. Het betreft de A-, E- en Bh-horizonten (resp. S4000, S4001 en S4002). Deze worden bedekt door twee vermoedelijke akkerlagen (S3000 en S3001), een sterk puinhoudend antropogeen pakket (S999) en de huidige bouwvoor (S0). In totaal komt het aantal onderscheiden lagen/horizonten hiermee op zeven.

- Bevatten deze lagen archeologische vondsten?

Uit S3000 konden twee aardewerkscherven worden ingezameld, waaronder een pingsdorfscherf. Het aardewerk wordt in de periode 1050-1300 gedateerd.

- Uit welke periode dateren de vondsten?

Het aangetroffen aardewerk heeft een datering van de Volle Middeleeuwen tot de Nieuwste tijd. Het aardewerk uit greppel S1 en laag S3000 (grijs aardewerk, roodbeschilderd aardewerk en Maaslands aardewerk) is in de periode 1050-1300 te dateren (vnrs. 1, 2 en 5). In S1 is verder nog een fragment van industrieel wit aardewerk uit de periode tussen 1850 en 1950 aangetroffen.

Verder zijn in kuil S4 nog twee fragmenten van hetzelfde aardewerk gevonden, datering 1600-1800 (vnr. 3) en is er één fragment van roodbakkend aardewerk uit de periode tussen 1450 en 1550 gevonden (vnr. 4) in paalkuil S5.

- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

De sporen tekenen zich goed af in het sporenvak. Over het algemeen zijn de sporen voldoende diep voor een waardestelling. De bewaringstoestand van de sporen is matig tot goed te noemen.

- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?

Het gedeelte van het plangebied aan de straatkant en waar het voormalig pand stond, kon niet onderzocht worden. Een kruipkelder en kelder hadden alle aanwezige resten vernietigd. De zone na de bebouwde zone had nog wel een intacte bodemopbouw, waarbij het archeologisch niveau onder een dik afdekkend pakket grond (en puin) goed geconserveerd is gebleven.

- Op welk niveau bevindt zich de natuurlijke moederbodem?

De top van de natuurlijke moederbodem wordt gevormd door de top van de A-horizont. Deze bevindt zich op ca. 11 m TAW.

- Kan er een verband worden gelegd met de resultaten van het onderzoek ten noordwesten van het plangebied?

Bij het onderzoek ten noordwesten van het plangebied is een zwarte laag aangetroffen die goed bewaard is door de afdekking van een groot puinpakket uit recenter tijden (nr. 209042). Dit komt overeen met de bevindingen uit het onderhavige onderzoek. De als akkerlaag geïnterpreteerde lagen S3000/S3001 worden ook hier bedekt door een sterk puinhoudend pakket. De stratigrafie is in beide plangebieden derhalve sterk vergelijkbaar. De beschreven "zwarte laag" loopt mogelijk door tot de akkerlaag in het onderhavige plangebied.

- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

Deze vraag is niet van toepassing. De inhoudelijke kwaliteit van de sporen is dermate laag dat vervolgonderzoek naar verwachting niet zal leiden tot kennisvermeerdering. Het projectgebied komt niet in aanmerking voor vervolgonderzoek.

4.3 Potentieel op kennisvermeerdering

De aangetroffen sporen hebben zeer weinig potentieel tot kennisvermeerdering. Het gaat om een gering aantal sporen, die te koppelen zijn aan eerder perifere activiteiten. Vermoed wordt dat spoor 1, een greppel, het woongedeelte van het perceel afbakende. Van de bebouwde zone rest niets meer, deze sporen zijn verdwenen met de aanleg van de kelder en hiermee samengaande activiteiten. Een vervolgonderzoek zal naar verwachting weinig nieuwe informatie opleveren.

4.4 Bepaling van vervolgonderzoek

Het Vlaams Erfgoed Centrum adviseert om het plangebied vrij te geven. Gezien het geringe aantal sporen, de beperkte inhoudelijke kwaliteiten van de aangetroffen sporen, het feit dat een groot deel van het te bebouwen terrein reeds verstoord is en het feit dat de oppervlakte van het perceel met een intacte bodem dat verstoord gaat worden klein is, zal een aanvullend onderzoek weinig kenniswinst opleveren. Het voorliggende proefsleuvenonderzoek vormt daarmee het eindpunt van het archeologisch onderzoek op het terrein.

5 Samenvatting

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in juli 2017 een nota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Hofkwartier 4 te Herentals. De nota bestaat uit een proefsleuvenonderzoek. Aanleiding van het onderzoek zijn de reeds uitgevoerde en de nog uit te voeren werkzaamheden in het plangebied: het bestaande handelspand met woning wordt afgebroken in functie van de bouw van een nieuwe handelsruimte, met woonruimte erboven.

Het plangebied ligt binnen de historische binnenstad van Herentals, op een flank van een verhevenheid en nabij een beekdal. Op basis van het bureauonderzoek is een hoge verwachting opgesteld voor bewoningssporen van de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd. Ook voor oudere grondsporen, van het Neolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen, geldt een hoge trefkans. Voor vuursteenvindplaatsen is er een lage trefkans.

Deze verwachting is gebaseerd op de landschapsgenese van het plangebied, de daarmee samenhangende bewoningsgeschiedenis en de aanblik van het plangebied op geraadpleegd historisch kaartmateriaal. De kans is dan ook aanwezig dat er archeologische resten aanwezig zijn en dat deze bedreigd worden door de geplande werkzaamheden in het plangebied.

Uit historisch kaartmateriaal bleek reeds dat de westelijke helft van het plangebied, tegen het Hofkwartier aan, eeuwenlang bebouwd is geweest. De oostelijke helft was in gebruik als moestuin of stadstuin. In de bebouwde zone zijn de archeologische resten die aanwezig waren reeds lang verdwenen. Oorzaak hiervan is de aanleg van een kruipkelder en kelder in de 20^e eeuw. In het overige deel van het plangebied dat is onderzocht, is nog een intact bodemprofiel aanwezig. Het geheel heeft kenmerken van een podzolbodem, ofwel een zandbodem met humus- en/of ijzer-B-horizont.

Gezien de aard van de sporen en de beperkte oppervlakte van het te verstoren gebied met intact bodemprofiel is de kenniswinst bij verder onderzoek beperkt. Het Vlaams Erfgoed Centrum adviseert daarom tot vrijgave van het plangebied om verdere ontwikkeling mogelijk te maken.

Literatuur

Deville, T., R. Simons en S. Houbrechts, 2016: *Archeologienota Hofkwartier, Herentals, Gemeente Herentals*. ArcheoPro Rapporten 253.

Ervynck, A., S. Debruyne, R. Ribbens, 2015: *Assessment. Een handleiding voor de archeoloog*. Onroerend Erfgoed, Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed.

Groote, K. de, 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10^e -16de eeuw)*, Deel 1 & 2, Brussel.

Jaspers, N.L. 2015: Vol-, laat- en postmiddeleeuws aardewerk. *In: Hof van Cyrene – Wonen aan de Schie. Bochtsnijding Delftse Schie, gemeente Schiedam, Amersfoort* (ADC Rapport 3617).

Onbekend, 1840-1850: *Atlas der buurtwegen*.

Onbekend, 2016: Code van Goede Praktijk voor de uitvoering en rapportage over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 1,0.

Vandermaelen, F. , 1846-1854: *Cartes topographiques de la Belgique*.

Bijlage 1 Plannenlijst

Projectcode	2017C430
Onderwerp	Plannenlijst
Plannummer	1
Type plan	Topografische kaart
Onderwerp plan	Ligging van het plangebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	08-08-2017
Plannummer	4
Type plan	Overzichtskaart
Onderwerp plan	Proefsleuvenkaart met aanduiding van het plangebied. De locatie van de geplande proefputten en proefsleuf is in het zwart aangegeven. In rood de gerealiseerde proefsleuf.
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	16-08-2017
Plannummer	5
Type plan	Overzichtskaart
Onderwerp plan	Allesporenkaart van het proefsleuvenonderzoek
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	16-08-2017

Bijlage 2 Fotolijsten

Projectcode	2017F82
Onderwerp	Fotolijst
ID	11
Type	Sfeer
Onderwerp	Onderzoeksgebied bij aankomst
ID	14
Type	Vlakfoto
Onderwerp	Vlakfoto's werkput 1
ID	8
Type	Profielfoto's
Onderwerp	Profielen werkput 1

Projectcode	2017F82
Onderwerp	Fotolijst Proefsleuvenonderzoek

Fotonummer	Type	Vervaardiging	Put	Vlak	Spoor	Onderwerp	Datum	Fotobestanden
1	SFEER	digitaal				Onderzoeksgebied	19-jun-17	HERS-17 1 t/m 5, 8 t/m 10 en 24 t/m 26
2	VLAK	digitaal	1	1		Vlakfoto's WP 1	19-jun-17	HERS-17 6, 7, 11 t/m 13, 18 t/m 22, 18 en 34 t/m 36
3	PROFIEL	digitaal	1	101		Profielen WP 1	19-jun-17	HERS-17 14, 15, 23, 27, 29, 33, 37 en 38

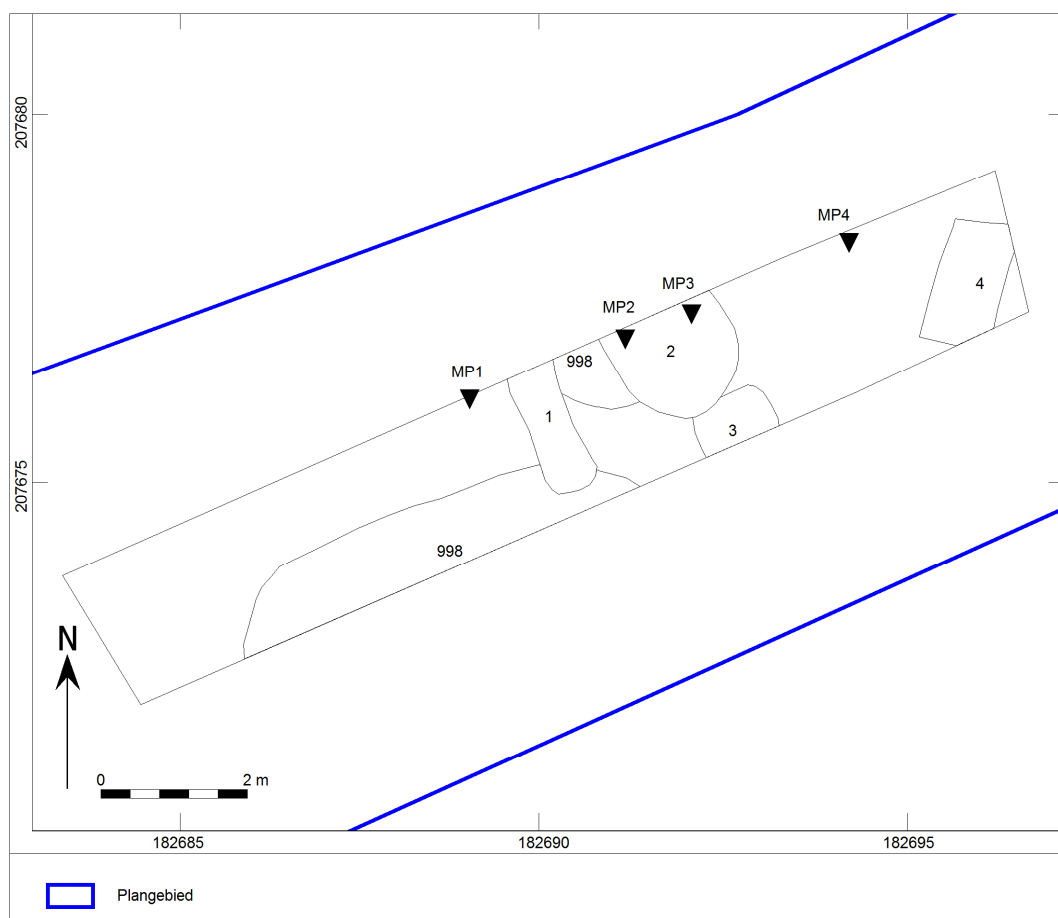
Bijlage 3: Tekeningenlijst

Projectcode	2017F82
Onderwerp	Tekeningenlijst
Tekeningnummer	1
Type	Profieltekening
Onderwerp	Profiel (met onderbreking) WP 1
Aanmaakschaal	1:20
Aanmaakwijze	Manueel
Datum	19 juni 2017
Opmerking	Meetpennen staan afgebeeld op afbeelding 5

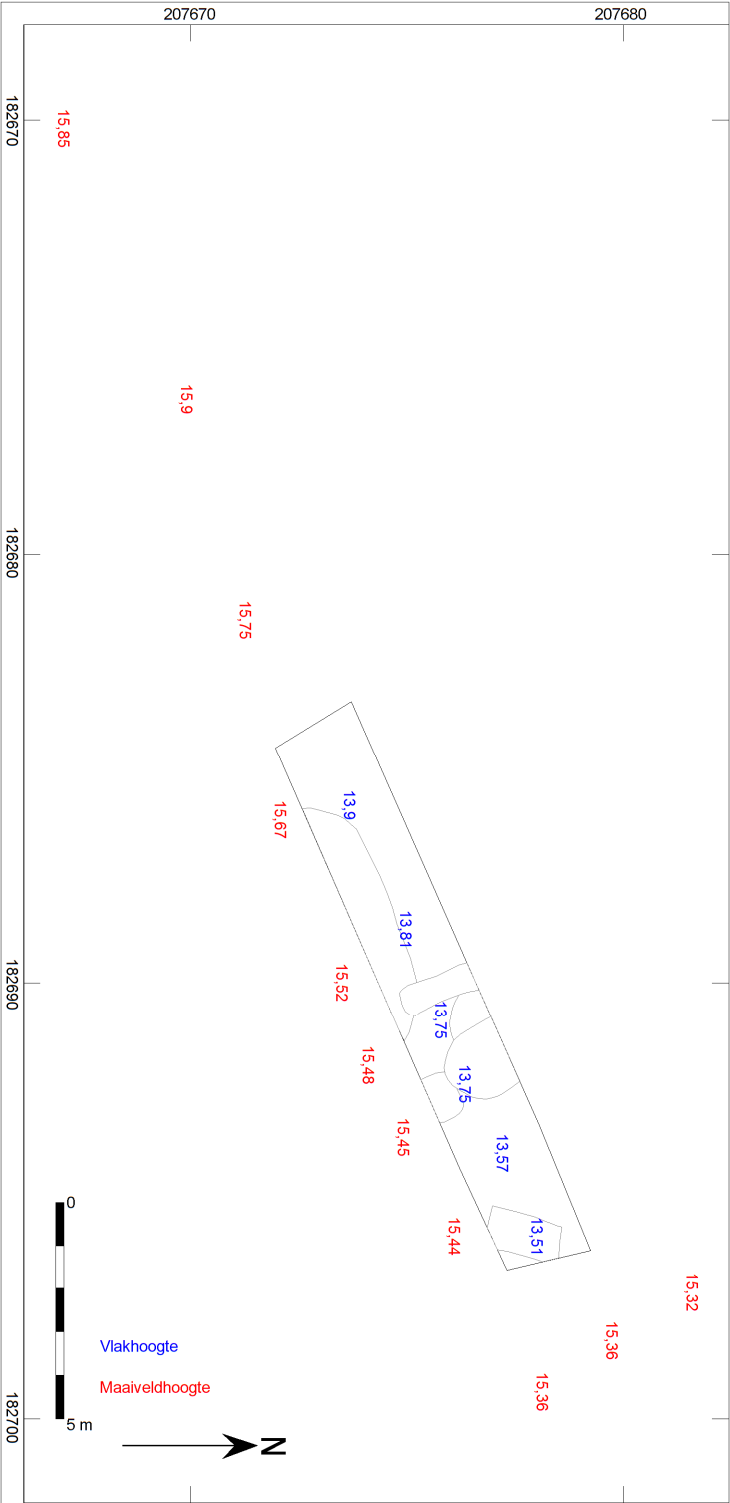
OPGR_ID	PUTNR	VLAKNR	SPOORNR	VULLINGNR	AARDSPoor	VORM_VLAK	AFMETINGEN IN HET VLAK (CM)	VORM_COUPE	DIEPTE	TINT	HOOFDKLEUR	NEVENKLEUR	TEXTUUR	GEVLEKT	OPMERKING	PROFIEL	DATUM REGISTRATIE	FOTONUMMER	TEKENINGNUMMER
HERS-17	1	1	1	1	GR	LIN	XXX	VLK	72 cm	DONKER	GR	BR	ZS2	Ja		X	19-6-17	3	1
HERS-17	1	1	2	1	KL	RND	XXX			DONKER	GN	BR	ZS2	Ja		X	19-6-17	3	1
HERS-17	1	1	3	1	KL	RHK	XXX			DONKER	GN	BR	ZS2	Ja			19-6-17	3	1
HERS-17	1	1	4	1	KL	RHK	168			DONKER	GN	BR	ZS2	Ja			19-6-17	3	1
HERS-17	1	101	5	1	PK	XXX	XXX	KMV	46 cm	DONKER	GR	BR	ZS2	Ja		X	19-6-17	3	
HERS-17	1	1	998	1	NV	ONR	XXX			MIDDEN	BR	GR	ZS2	ja			19-6-17	3	1
HERS-17	1	101	3000	1	LG	XXX	XXX			DONKER	GR	BR	ZS2	Ja		X	19-6-17	3	1
HERS-17	1	101	3001	1	LG	XXX	XXX			DONKER	BR	GR	ZS2	Ja		X	19-6-17	3	1
HERS-17	1	101	4000	1	LG	XXX	XXX			DONKER	GR		ZS2	Ja	Bijna zwart, humeus	X	19-6-17	3	1
HERS-17	1	101	4001	1	LG	XXX	XXX			LICHT	GR		ZS2	Ja	Bijna wit	X	19-6-17	3	1
HERS-17	1	101	4002	1	LG	XXX	XXX			MIDDEN	BR	GR	ZS2	Ja		X	19-6-17	3	1

Bijlage 4: Sporenlijst

Bijlage 5: Sporenkaart werkput 1

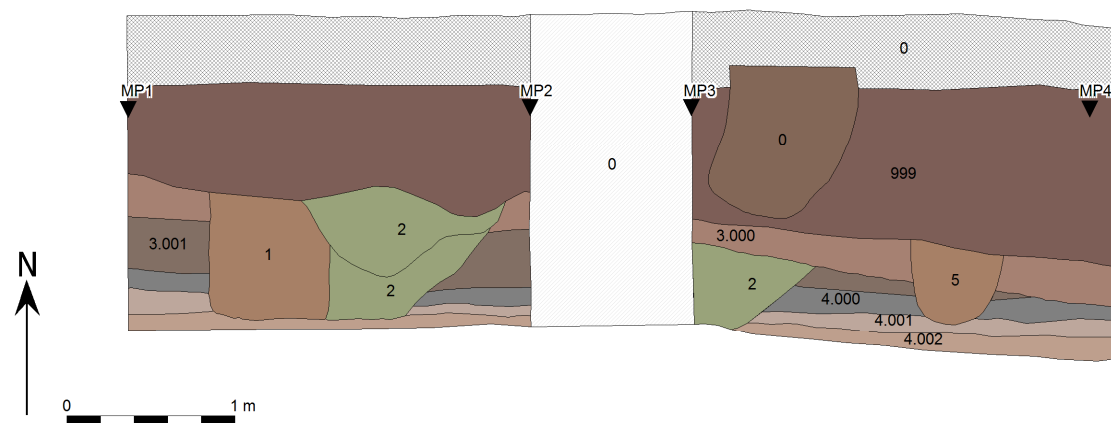
Bijlage 6: Vlak- en maaiveldhoogtekaart werkput 1

Bijlage 7. Beschrijving referentieprofiel Herentals Hofkwartier

Referentieprofiel:	1	Landgebruik:	Tuin
Datum:	19 juni 2017	Vegetatie:	Gras
Type onderzoek:	Proefsleuven	Bodemclassificatie:	OB
Profielkolom nummer	1.1	Fotonummer:	3
Projectcode:	2017F82	Afbeeldingsnummer foto('s):	HERS-17 023 en 038.jpg
Weersomstandigheden:	Warm, droog, zonnig		
Beschrijver:	B. Van der Veken / J. Huizer		
x-y-coördinaten (Lambert EPSG:31370):	182.692 / 207.677		
z-coördinaat (m t.o.v. TAW):	15.00		

nummer aardkundige eenheid	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	nat/droog beschreven	textuur	zandmediaan	kleur (visueel)	kleur (Munsell)	bodemstructuur	fenomenen	grensduidelijkheid	grensregelmaticheid	interpretatie (aardkundige eenheid)
0	0	40	droog	Zand (Z)	Zeef fijn zand (Z2)	donkergrijsdonkerbruin	2.5Y/3/1	structuurloos met mortel en baksteen		geleidelijk	regelmatig	Bouwvoor
999	40	100	droog	Zand (Z)	Zeef fijn zand (Z2)	donkerbruin donkergrijs	2.5Y/3/2	structuurloos met puin		duidelijk	onregelmatig	Recente versterking of ophoging
3000	100	120	droog	Zand (Z)	Zeef fijn zand (Z2)	donkerbruin grijs	2.5Y/5/2	structuurloos		duidelijk	regelmatig	Akkerlaag
3001	120	150	droog	Zand (Z)	Zeef fijn zand (Z2)	grijsdonkerbruin	2.5Y/4/2	structuurloos		duidelijk	regelmatig	Akkerlaag
4000	150	165	vochtig	Zand (Z)	Zeef fijn zand (Z2)	donkergrijszwart	5Y/2/2	structuurloos humeus		duidelijk	regelmatig	A-horizont
4001	165	180	vochtig	Zand (Z)	Zeef fijn zand	lichtgrijs	2.5Y/8/1	structuurloos		duidelijk	regelmatig	E-horizont
4002	180	200(putbodem)	vochtig	Zand (Z)	Zeef fijn zand (Z2)	grijsbruin	2.5Y/7/1	structuurloos		geen ondergrens	n.v.t	Bh-horizont

Profieltekening en foto referentieprofiel. De nummers verwijzen naar de aardkundige beschrijvingen.

Bijlage 8: Dagrapport

Team: Bart Van der Veken (BV), Niels Jennes (NJ)

Datum: maandag 19-06-2017

Rapporteur: Bart Van der Veken

Aanwezig: BV, NJ

Afwezig: -

Bezoekers: Alde, opdrachtgever 2x

Weersomstandigheden: zonnig, warm, 32°C

Machine uren: 5,5 u, Kurt Kokx

Werkzaamheden:

De dag begon lastig want geen kraan. Zieke kraanmachinist en met het verplaatsen van het onderzoek van donderdag naar maandag (dag dat meerdere werven starten) zaten we dus zonder machinist en kon er niet onmiddellijk een andere worden gevonden. Kurt kwam dan maar zelf. Iets voor 11u konden we starten. Ondertussen hadden Niels en ik wat foto's van het terrein gemaakt en met de overige werklui op het terrein overlegd (want de afbraak is nog altijd niet gedaan en vandaag kwamen ze bovendien nog eens het huis ernaast stutten/schoren. Veel te veel werklui op deze beperkte oppervlakte! Met de sloopwerken hadden die werklui al een goed beeld op de kelderruimte en diepte van de verstoring. Vooraan, tussen de straat en de kelder, had nl. een proefput moeten gegraven worden. Echter zit op deze plek de kruipkelder, die behoorlijk diep was. Sleuf dus moeten laten vervallen en deze meters elders ingezet.

Na aankomst kraan en kraanmachinist (was een heel gedoe aangezien eerst de container (die over bijna de volledige breedte van het perceel op de stoep stond) vol met puin moest, die dan werd opgehaald, vervolgens moest de vrachtwagen van de stut- en schoringswerken opzij en moest het kraantje en bulldozer van de aannemer opzij (!) zodat onze kraan op het terrein / naar achteren kon. En dat in centrum Herentals, waar het keidruk was.) zijn we er direct ingevlogen.

Van de proefsleuf en de 2 kleine proefputjes hebben we noodgedwongen 1 lange proefsleuf gemaakt, die ook nog eens in 2 delen is aangelegd. Ruimte om stort te leggen ontbrak. De proefsleuf was namelijk erg diep: 1,70 tot ruim 2 m diep. De verstoring zat diep, in het vlak zat 1 greppel (S1), deze is ook goed zichtbaar in het profiel. Verder geen goede sporen in het vlak (S2 t/m 4 overtuigen niet en dateren denk ik in de Nieuwste tijd), wel een mooie natuurlijke bodemopbouw. Die ontbrak aan de overzijde van de straat (bij ander archeologisch onderzoek).

Van de eerste helft van de proefsleuf is het zuidprofiel snel even gefotografeerd (niet opgeschaafd), het noordprofiel is zorgvuldig gedocumenteerd. Hier was het grondspoor (S1) en de bodemopbouw ook het duidelijkst. Fotograferen was wel lastig, met dat hete weer, schaduw van de bomen en de diepe smalle put. In de tweede helft van de put zat er een (vermoedelijke) paalkuil in het profiel (S5). Verder in het vlak slechts 1 spoor (S4), waarbij van het profiel kan afgeleid worden dat dit niet zo'n oud spoor is. Aangezien S2 en 3 er hetzelfde uitzien, ga ik er van uit dat deze sporen alle in de Nieuwste tijd dateren.

Paraaf akkoord erkend archeoloog:

Afkortingen in de database

REFERENTIELIJSTEN

Versie 1.6

AARD SPOOR

Aard van het spoor

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
AKR	(oude) akkerlaag
AWC	aardewerkconcentratie
BA	balk
BES	beschoeiing
BG	boorgat
BKS	bekisting
BOC	botconcentratie
BPA	beschoeiing, palen
BPL	beschoeiing, planken
BPT	beerput/beerkelder
BRL	brandlaag
BU	bustum
BUN	visbun
BV	bouwvoor
CR	crematiegraf
DIG	dierbegraafing
DK	drenkkuil
DLT	doorlaat (door een muur)
DP	depressie
DR	drain
EG	erfgreppel
ES	esdek
FU	fuik
GA	gracht
GE	geul
GHE	grafheuvel
GR	greppel
GRK	grafkuil
GT	goot
HA	haard
HAK	haardkuil
HG	huisgreppel
HKC	houtschoolconcentratie
HI	hoefindruk
HO	hout
HU	hutkom
IN	inhumatiegraf
KEL	kelder
KGO	ovale kringgreppel
KGR	ronde kringgreppel
KGV	vierkante kringgreppel
KL	kuil
KS	karrenspoor
LAK	laklaag
LAT	latrine
LG	laag
LO	ophogingslaag
LS	stortlaag
MI	muurinsteek
MR	muur
MSK	mestkuil
MST	muursteen
MU	muuruitbraak
NV	natuurlijke verstoring
NVD	dierlijke verstoring
NVP	plantaardige verstoring
OV	oven
PA	houten paal
PAK	paal met paalkuil
PG	paalgat
PGK	paalgat met paalkuil
PK	paalkuil
PL	plank
PLW	plaggenwand
PO	poel
POE	poer
POT	potstal
PS	ploegspoor
PSE	ploegspoor, eergetouw
PSK	ploegspoor, keerploeg
REC	recent

SG	standgreppel
SI	silo
SL	sloot
SPB	spaarboog
SPG	spitsgracht
SS	spitspoor
ST	steen
STC	steenconcentratie
VL	vlek
VR	vloer
VSC	vuursteenconcentratie
VW	vlechtwerk
WA	waterput
WG	weg
WK	waterkuil
WL	wal
WOO	woonlaag
XXX	onbekend

COUPEVORM

Vorm van de onderkant van het spoor in de coupe

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
ONR	onregelmatig
PNT	punt
RND	rond
VLK	vlak
KOM	komvormig
REV	revolvertas
VRK	vierkant
RHK	rechthoekig
NG	niet gecoupeerd

VLAKVORM

Vorm van het spoor op het horizontale vlak

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
LIN	lineair
ONR	onregelmatig
OV	ovaal
RHK	rechthoekig
RND	rond
SIK	sikkelvormig
VRK	vierkant

KLEUR

Duiding van de kleur

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
BE	beige
BL	blauw
BR	bruin
GL	geel
GN	groen
GR	grijs
OR	oranje
PA	paars
RO	rood
RZ	roze
WI	wit
ZW	zwart

Daarnaast:

D	donker
L	licht
SCH	schoon
VL	vuil
ZR	zeer

DBRGR =donkerbruingrijs (hoofdkleur is dan grijs)

INSLUITSEL

Aard van een insluitel van een vulling

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AS	as
AW	aardewerk vaatwerk
BOT	bot (geen schelp)
BS	baksteen
BW	bouwaardewerk (baksteen, dakpan, tegel)
FE	ijzeroer
FF	fosfaat
GL	glas
HK	houtskool
HL	huttenleem
HT	hout
KI	kiesel
LR	leer
MET	metaal
MN	mangaan
NS	natuursteen
OKR	oker
SGH	schelp
SL	slak
VKL	verbrande klei
VST	vuursteen

TEXTUUR

Textuur van een vulling met NEN-classificatie

<u>Code</u>	<u>NEN</u>	<u>Referentie</u>
K	K	klei
ZK	Ks1	zware klei
MK	Ks2	matig zware klei
LK	Ks3	lichte klei
Z-K		zandige klei
ZI		zavel
ZZI	Kz1	zware zavel
MZI	Kz2	matig lichte zavel
LZI	Kz3	lichte zavel
L	L	leem
SL	Lz1	siltige leem
Z-L	Lz3	zandige leem
V	V	veen
V1	Vk3	venige klei
V2	Vk1	kleilig veen
V3	VKM	mineraalarm veen
Z-V	Vz1	zandig veen
Z	Z	zand
FZ	Zs1	fijn zand
MZ	Zs1	middelgrof zand
GZ	Zs1	grof zand
ILZ	Zs2	iets lemig zand
LZ	Zs3	lemig zand
IGHZ	g1	iets grindhoudend zand
MGHZ	g2	matig grindhoudend zand
SGHZ	g3	sterk grindhoudend zand
V-Z	Vz3	venig zand
G	G	grind
FG		fijn grind
GG		grof grind
IZHG	Gz1	iets zandhoudend grind
MZHG	Gz2	matig zandhoudend grind
SZHG	Gz3	sterk zandhoudend grind
ST		steen
HT		hout
H0	h1	humushoudend
H1	h2	matig humeus
H2	h3	humusrijk

INHOUD

Aard van het materiaal van een vondst

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AW	aardewerk vaatwerk
AWG	gedraaid aardewerk
AWH	handgevoemd Aardewerk
BAKSTN	baksteen
DAKPAN	dakpan
AXB	bot (geen schelp)
OMB	bot menselijk
ODB	bot dierlijk
CFEM	crematieresten
BOUVMAT	bouwaardewerk (keramisch, geen steen)
COP	coproliet
GLS	glas (geen slak)
HK	houtskool
HT	hout (geen houtskool, geen plantaardige resten)
KER	keramische objecten (weefgewichten e.d.)
ODL	leer
MXX	metaal (geen slak)
MCU	koper/brons
MFE	ijzer
MPB	lood
MIX	gemengd
SXX	natuursteen (geen vuursteen)
PIJP	pijpenkoppen en -stelen
SGH	schelp
SLAK	slakken
TEGEL	tegel
OTE	textiel, touw
HUTTELM	verbrande klei (geen lemen gewichten)
SVU	vuursteen
XXX	overig

MONSTER

Aard van een monster

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
MA	monster algemeen
MAR	monster artropoden
MBOT	monster bot
MC14	monster voor ¹⁴ C-datering
MCH	chemisch monster
MCR	crematiemonster
MD	monster voor dendrochronologisch onderzoek
MDIA	diatomeemonster
MDNA	DNA- monster
MFF	fosfaatmonster
MHK	houtskoolmonster
MHT	houtmonster
MP	pollenmonster
MSC	schepenmonster
MSL	monster slijpplaat
MZ	zadenmonster voor botanisch onderzoek

VERZAMELWIJZE

Manier waarop een vondst of monster is verzameld.

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AAC	aanleg coupe (handmatig schaven)
AANV	aanleg vlak of profiel (handmatig)
BIGB	bigbag
COUP	couperen (handmatig)
DETC	detectorvondst
LICH	lichten (vondst met omringende grond integraal verwijderd)
MAA	machinale aanleg
MAF	machinale afwerking (of machinaal couperen)
MSCH	machinaal schaven
PUNT	puntvondst (ingemeten)
SCHA	uitschaven (handmatig)
SPT	uitspitten (handmatig)
TROF	troffelen